

IN MEMORIAM

Сто година од смрти професора Војислава Ј. Субботића, родоначелника хирургије у Србији и првог редовног професора хирургије на Медицинском факултету у Београду (1859–1923)

Радоје Чоловић

Српска академија наука и уметности, Београд, Србија

САЖЕТАК

Ових дана (4. 12. 1923. по јулијанском, 17. 12. 2023. по грегоријанском календару) навршава се сто година од смрти родоначелника хирургије у Србији, једног од оснивача, и уз Милана Јовановића Батута првог (редовног) професора Медицинског факултета у Београду, првог професора хирургије, првог продекана и по редоследу другог декана, првог хирурга декана, оснивача и шефа Катедре хирургије, оснивача и првог управника Х хируршке клинике, вишегодишњег одличног председника Српског лекарског друштва, организатора Првог састанка српских хирурга (1907) и Првог југословенског састанка за оперативну медицину (1911), најсвестранијег и најпризнатијег српског хирурга, чија су пионирска достигнућа у васкуларној хирургији деценијама остала непревазиђена. Познати амерички хирург Н. М. Рич и сар. су 1983. године у чланку „The Matas/Soubotitch connection“, објављеном у познатом часопису *Surgery* написали следеће о његовим достигнућима: „Иронично је да је прошло скоро 40 година пре него што су слични успеси постигнути током другог дела Корејског сукоба (1952–1953)“.

Кључне речи: Војислав Ј. Субботић; родоначелник свих грана хирургије; Србија

Породица Војислава Ј. Субботића

Војислав Субботић је рођен у Новом Саду у патриотској српској грађанској породици, од мајке Савке Полит (1834–1918), (сестре Михаила Полит-Десанчића) из грчке (цинцарске?) породице која се доселила у Нови Сад из Цариграда. Савка се школовала у Новом Саду и од 1848. када је породична кућа била порушена па до обнове куће школовала се у католичком интернату у Бечу. За Војислава Ј. Субботића удала се 1851. године. Савка Субботић је била велики борац за права жена. Била је оснивач *Удружења јосифа у Зајреду* (1866), *Женске задруге у Новом Саду* (1867), *Више женске школе у Панчеву* (1870), *Више женске школе у Новом Саду* (1874), једна од оснивача и први председник (1903–1906) *Кола српских сестара*, приликом чијег оснивања је рекла да „сваки народ који тежи културном напретку мора увек да почне од детета, јер од начина образовања деце зависи будућност народа из кога су поникли“. Савка се с ентузијазмом бавила и афирмацијом народне радиности и рукотворина српских жена на домаћим и страним изложбама, а пиротски ћилим називала је „поезијом женске руке који је у равни са српским народним песмама“. Била је почасни председник више женских удружења, „мајка свога народа“, како ју је назвао Алекса Шантић, и једна од значајних бораца за права жена у Аустроугарској и Европи.

Отац Војислава Субботића био је Јован Субботић, од оца Јоакима (Аћима) Субботића, свештеника у Добринцима у Срему, и мајке Саре. Јован је докторирао филозофију (1936) и права (1838) на Универзитету у Пешти. Радио је као адвокат, био је песник и драмски писац, један од предводника српског народа у Војводини, уредник *Лейојиса Мајице српске* (1842–1847), човек који је сазвао и руководио Скупштином Срба у Пешти (1848) да би се пред предстојеће бурне догађаје дефинисали захтеви српског народа у Аустроугарској, учесник Мајске скупштине у Сремским Карловцима (1848), на којој је, између осталог, основана Карловачка патријаршија и за патријарха изабран Јосиф Рајачић. Био је изасланик Срба у Угарском сабору, у коме је износио идеје блиске идејама Светозара Милетића, и у Хрватском сабору, у коме је 1867. поднео предлог о равноправности српског имена и ћирилице, био управник *Земаљској казалишња* у Загребу, у Новом Саду председник *Мајице српске* и челник *Друштва за Српско народно позориште*, чији задатак је био да води бригу око финансирања Позоришта (које је основано 16/28. јула 1861. године) и уредник листа *Народ*. Радио је на повезивању српских и хрватских политичких центара, Новог Сада, Загреба, Осијека и Београда итд.

Јован и Савка Субботић су имали шесторо деце: Виду, Веру, Бранисава, Озрена,

Дејана и Војислава. Вида и Озрен су рано умрли од малих богиња. Бранислав је био дипломата, Дејан (Деан) је завршио руске војне школе и у чину генерал-лајтнанта био је губернатор Амурских провинција (Манџурије) у Русији. Као добровољац дошао је у Србију са генералом Черњајевим и борио се у Првом српско-турском рату 1876/7, а затим је био почасни српски генерални конзул на Криму. Био је учесник оба балканска и Првог светског рата. Умро је 1920. године. Сахрањен је у породичној гробници на земунском гробљу.

Животна и професионална биографија Војислава Ј. Субботића

Војислав Субботић се родио у Новом Саду. Основну школу учио је у Загребу, а гимназију у Новом Саду. Медицину је студирао најпре у Бечу, затим у Паризу, па поново у Бечу. Током студија био је демонстратор код Карла Рокитанског, славног бечког професора патологије. Студије медицине завршио је у Бечу 1881. године, у 22. години живота.

Хирургију је специјализирао код славног професора **Едуарда Алберта** (1841–1900), шефа *Прве универзитетске хирушке клинике* у Бечу, хирурга који се снажно залагао за увођење антисепсе, који је увео бројне нове оперативне захвате у хирургију, јуностомију, нефректомију, серо-серозни шав црева („шав по Алберту“), први извео трансплантацију живца и др., поставио индикације за многе оперативне захвате и написао више уџбеника. Учио је и код **Карела Мајдла** (*Carel Maydl*), који је 1883. године у

абдоминалну хирургију увео колостомију. Оба су потицали из Бохемије (Чешке). Субботић се са њима спријатељио, посебно са Мајдлом.

Године 1884. Субботић је постављен за физика и примарног лекара у Земуну, где је основао Хируршко одељење и постао управник Болнице. Већ у Земунској болници почео је да изводи сложене оперативне захвате и да публикује у водећим часописима у Аустроугарској и Немачкој.

Субботићу је нуђено место шефа Хируршког одељења у Загребу, али је он прихватио понуду, изгледа дату на предлог др Владана Ђорђевића, за место шефа Хируршког одељења Опште државне болнице (ОДБ) у Београду, које је преузео почетком 1889. године, и одмах почео велики посао на стварању и изграђивању српске хирургије. У разним публикацијама имену Војислава Ј. Субботића се додаје и реч „Старији“ да би се правила разлика од Војислава М. Субботића, првог српског неуропсихијатра, такође човека који је на много начина задужио српски народ, српску медицину, Српско лекарско друштво (СЛД) и Српско друштво Црвеног крста.

Др Војислав Субботић је у рутинску употребу увео општу и локалну анестезију. Изводио је од 300 до 400 операција годишње. Захваљујући вредноћи и одличном знању немачког, француског и мађарског језика, ажурно је пратио литературу и стално уводио нове, у литератури тек описане операције, које су развијане у водећим клиникама у Европи и Сједињеним Америчким Државама (САД), понекад их и модификујући, тако да је са успехом изводио практички све велике операције које су извођене на водећим клиникама у Европи тог времена. Др Леон Коен је с правом рекао да се на „хируршком одељењу г. Субботића ради по истим принципима као и на најнапреднијим клиникама“.

Свака таква операција била је својеврсни херојски подухват, јер у то време није било ендотрахеалне анестезије, парентералне рехидратације, трансфузије крви, антибиотика, и свега оног без чега се хирургија данас не може ни замислити. Неке сложене операције које је Субботић у тим условима са успехом изводио, после више од стотину година, успешно може да уради сразмерно мали број хирурга у нашој земљи.

Пошто је изводио операције на свим органима, данас практички нема ниједне гране хирургије у Србији за коју се не би могло рећи да је Субботић није засновао. Доказивање ове тврдње превазилази потребе овог пригодног текста, а заинтересовани читалац доказе може наћи у приложеној литератури. Нажалост, ове истине најчешће су потпуно непознате чак и нашим хирургима „на гласу“, па нпр. као „прве“ операције у Србији понекада наводе операције које је Субботић са успехом изводио пуних 40 година раније. Док други народи љубоморно бележе најраније почетке своје хирургије и њених специјалистичких грана, због слабог познавања историје српске хирургије, наши, чак угледни професори хирургије, почетке „својих“ грана хирургије датирају и по више деценија након што су их Субботић и сар. рутински изводили.

Др Војислав Ј. Субботић је, упркос својој хируршкој величини, био скроман и, како је рекао др Михаило Петровић, оперисао је „при затвореним вратима, која су се отварао само лекарима, **јер ништа му мрскије није било но реклама новинарска коју је сматрао недостојном озбиљног лекара**“ (подвукао аутор), што би за многе данас требало да буде „лековито“.

Др Субботић је направио скице према којима је једна пројектантска кућа у Будимпешти израдила пројекте по којима су 1907. године завршили „Хируршки павиљони“ на Западном Врачару, у то време међу модернијим у Европи, који су служили до седамдесетих година XX века, када су порушени ради изградње Клиничког центра Медицинског факултета.

Др Војислав Ј. Субботић је био један од најбољих „активиста“ СЛД-а у његовој преко 150 година дугој историји. Његов долазак у СЛД унео је сасвим нови дух и елан у рад. Само током прве године реферисао је око 60 пута, а стручни и научни ниво састанака СЛД-а подигнут је на европски ниво. Састанци Друштва постали су много занимљивији и едукативнији и знатно боље посећени. Уверен у потребу ужих специјализација у медицини и хирургији, Субботић је 22. и 23. децембра 1907. године организовао *Први сасијанак српских хирурга*, на коме је учествовало 65 учесника, од којих три из иностранства, и уредио је *Извештај о раду* (тј. Зборник), који је 1908. године на 94 стране штампан у Државној штампарији Краљевине Србије и у коме су *in extenso* штампана сва излагања и све дискусије и унете бројне илустрације. Крајем 1909. и почетком 1910. поред редовних састанака одржао је осам одвојених „састанака са лекарима који су се бавили оперативном медицином“. Као велики присталица зближавања јужнословенских хирурга, 5, 6, и 7. септембра 1911. године организовао је *Први јујословенски сасијанак за ојерајивну медицину* коме су присуствовала 132 хирурга из Србије, Бугарске и Аустроугарске, највише из њених покрајина а данашњих република, Словеније, Хрватске и Босне и Херцеговине, а било је и појединих учесника из Црне Горе, Турске и Чешке. Овај *сасијанак* је касније узет за *Први конгрес јујословенских хирурга*. Субботић је са др Соломоном Ј. Алкалајом уредио зборник под називом *Јујословенски сасијанак за ојерајивну медицину*, који је 1912. године на 538 страна штампала Нова штампарија Саве Раденковића и брата, у коме су такође *in extenso* штампани сви радови и све дискусије, укључујући 108 слика и једну табелу у боји (*II јујословенски сасијанак за ојерајивну медицину* одржан је 5. и 6. септембра 1921. у организацији Субботићевог пријатеља, Мирослава пл. Чачковића, професора Медицинског факултета у Загребу).

Субботић је пет пута биран (укупно пет година) за председника СЛД-а, а за те године је др Букић Пијаде с пуним правом написао да су биле „**период научног полета**“.

Др Субботић је био велики српски патриота. Иако поданик Аустроугарске, он је два пута био добровољац у ратовима које је Србија водила; најпре је као 17-годишњак збрињавао рањенике на Дрини за време

Првог српско-турског рата (1876/77), а затим као лекар и хирург рањенике у српско-бугарском рату (1885/86). У ратовима 1912. и 1913. године, као хирург и српски поданик, збрињавао је рањенике у Београду и Нишу, и одржао 13 састанака наших и страних хирурга који су притекли у помоћ српском војном санитету, на којима су анализирана ратна хируршка искуства и по потреби коригована хируршка доктрина у збрињавању ратних повреда. Нарочито се истиче нова доктрина збрињавања повреда већих крвних судова, артерија и вена њиховом реконструкцијом, уместо дотадашњег рутинског подвезивања (лигирања), што је била новина у светској хирургији, а што је 1913. године објављено у *Lancet*-у. У чланку у часопису *Surgery*, под насловом „*The Matas/Soubbotitch connection*“, славни амерички војни хирург, учесник Корејског и Вијетнамског рата Норман Рич (*Norman Rich*) и сар. написали су и следеће: „*Soubbotitch /.../ initiated one of the first clinical programs that emphasized repair, rather than ligation, of injured arteries and veins. Surgeons from the capitals in Europe visited his clinic to assist in this effort, and the 1913 presentation in London included the experience of managing 77 injured large blood vessels, which resulted in 32 vascular repairs – 19 arteriorrhaphies and 13 venorrhaphies. It is ironic that nearly 40 years passed before similar successful efforts were achieved during the latter part of the Korean Conflict (1952 to 1953)*“ (подвукао аутор овог чланка). Последња реченица у преводу гласи: „Иронија је да је прошло скоро 40 година пре него су слични успешни напори достигнути у другој етапи Корејског рата (1952. до 1953)“.

У Првом светском рату, након одлуке да се наша војска повуче преко Албаније, Врховна команда је била предвидела да др Субботић остане у Нишу и да се преда бугарском окупатору. Иако тешко болестан, он је то одбио и повукао се преко Албаније. Са Крфа је послат у Лондон и Париз, где је био изасланик Краљевине Србије у Међусавезничкој санитетској комисији. Године 1918. вратио се у Солун. Одбио је понуђено место хирурга у позадинској болници и отишао у Драгоманце, у легендарну Хируршку пољску болницу Друге армије војводе Степе Степановића, коју су основали и у њој радили његови ученици и сарадници, доктори Михаило Петровић, Леон Коен и Никола Крстић.

По повратку у Београд почео је обнову Хируршког одељења ОДБ, које је било опустошено и опљачкано.

Схватајући огроман значај Медицинског факултета на развој медицине у Србији, Субботић је био један од снажних заговорника његовог оснивања, које је иначе било предвиђено у *Закону о њодизању Велике школе на ниво Универзитетима*, усвојеном 1905. године. Како из разних разлога до оснивања Факултета није долазило, Субботић је као председник СЛД-а сазвао седницу Друштва 5. марта 1911. године, на коју је позвао и водеће политичке личности Србије, и у уводном излагању рекао: „Од вајкада је медицина важна грана културног живота народа, а центри у којима се она гаји и учи извори су уплива и утицаја, који допиру

често и до удаљених покрајина и народа. Питање о оснивању медицинског факултета на српском универзитету значајно је по народ и државу, не само стога што од његовог повољног решења зависи умногоне будућност народног здравља, медицинских знаности и медицинског staleжа у Србији, него и стога што је с њим тесно спојен правилни развитак српског универзитета и српске науке уопште“.

Припреме за оснивање Факултета, у којима је уз Милана Јовановића Батута Субботић био најзначајнија личност, интензивирани су после балканских ратова. Коначно је у мају 1914. године било донето *Решење* о оснивању Медицинског факултета у Београду и почетку рада у јесен те године, које је омело избијање Првог светског рата. После његовог завршетка, Субботић је био један од оснивача Факултета. Указом регента Александра Карађорђевића, који је потписао и министар просвете Павле Маринковић, Субботић је постављен за првог редовног професора хирургије и изабран за првог продекана, а следеће, 1921. године, и за декана Медицинског факултета.

Кад су стасавали први студенти медицине којима је требало држати предавања из хирургије, Субботић се посебно спремао за тај велики дан који је толико дуго и тако жељно чекао. Нажалост, тај, један од највећих дана у његовом животу, није дочекао.

Умро је 4/17. XII 1923. године за столом на коме је било његово приступно предавање. Уместо њега, предавање је прочитао његов наследник на Катедри, ванредни професор Миливоје Костић.

Др Војислав Ј. Субботић је био члан бројних угледних страних стручних друштава: француског, немачког и међународног хирушког друштва, пештанског лекарског друштва, париске медицинске академије, Друштва ратних војних хирурга САД и Друштва ратних хирурга Енглеске. Био је и носилац бројних домаћих и страних одликовања и признања.

Субботић је стручне радове почео објављивати 1886. године. У Пештанском медицинском листу описао је актиномикозу, само девет година после првог описа болести од стране Долингера (*Dollinger*) (1877) и Израела (1888) (*Israel*). Године 1887. описао је „операциони случај цисте панкреаса“ и био је четврти хирург у свету који је дијагностицирао и успешно оперисао овај хирушки ентитет. Године 1898. рецензирао је *Рајну санијетску службу* пуковника др Михаила Мике Марковића, начелника војног санитета Краљевине Србије, у којој је дао низ корисних савета и предлога. На *Првом конгресу српских лекара и њихових колега*, одржаном од 5. до 7. септембра 1904. године, држао је предавање „Прилог патологији апендицитиса“. Објавио је неколико радова о цистама и другим обољењима слезине и описао повреду *ductus hepaticus*-а у току повреде трбуха. Писао је и о илеусу, улкусу, акутном и хроничном панкреатитису, туберкулози црева, хернијама и низу других хирушких болести, и удлаги за имобилизацију прелома дугих костију ноге, о епидемији пегавог тифуса у Србији и др. Већ је било речи о његовом најзначајнијем раду „Military

experience of traumatic aneurisms“, објављеном 1913. године у *Lancet*-у.

Потпуну Субботићеву библиографију вероватно није могуће саставити, али у списку који смо успели да направимо налази се најмање 38 радова, махом објављених у водећим страним часописима, најмање 31 приказ књига или чланака из стране литературе, више стотина приказа и дискусија забележених у записницима са састанака СЛД-а о оперисаним болесницима, датим на начин да је данас сваком иоле добро едукованом хирургу сасвим лако да их разуме. Његове, на састанцима СЛД-а забележене многобројне дискусије о другим, нехирушким болестима, говоре о његовом широком познавању целокупне медицине.

Одгојен у уређеној држави каква је била Аустроугарска, Субботић је још док је радио у Земуну сваке године подносио писмене *Извештаје о раду*. После преласка у Београд (1889) редовно је писао *Извештаје о раду Хирушкој одељења Ојшће Државне Болнице*, које је слао Санитетском одељењу Министарства унутрашњих дела, који су делом сачувани у Архиву Србије, а од 1892. су скоро редовно штампани у *Српском архиву за целокупно лекарство*. Укупно је објавио 39 чињеничних *Извештаја* захваљујући којима је могуће са скоро потпуном сигурношћу реконструисати рад и развој хирургије на Хирушком одељењу ОДБ у Београду. Велика је штета што после његове смрти његов наследник није објавио ни један једини такав *Извештај*, што јако отежава изучавање развоја међуратне хирургије у Србији.

После свега, поставља се питање: Шта су послератне генерације урадиле да се одужимо овом великом сину српског народа? Исправан одговор би био: „Доста, али не све што би требало“. Навешћемо најважније.

Улица у којој се налази деканат Медицинског факултета добила је име по Војиславу Ј. Субботићу. Бивша Друга хирушка клиника под руководством професора Војислава К. Стојановића је у амфитеатру Клинике поставила Субботићеву бисту, рад академика Николе (Коке) Јанковића. Професор Зоран Герзић је 1996. написао обиман прилог о Субботићу у првој књизи едиције Српске академије наука и уметности „Живот и дело српских научника“. Аутор ових редова је 2003. године поводом 80. година од смрти професора Субботића у *Српском архиву за целокупно лекарство* објавио „Сећање“ на Субботића. Хирушка секција СЛД-а (под његовим руководством) на 80. годишњицу смрти професора Субботића потпуно је обновила гробницу породице Субботић на земунском гробљу, која је била у врло лошем стању и на њој је поставила спомен-плочу, у холу зграде СЛД-а поставила је бронзану копију поменутог бисте, чије је копирање без накнаде одобрио аутор, академик Никола (Кока) Јанковић, који се постарао да буде савршено урађена, а у сали за састанке СЛД-а постављена је његова фотографија и уметничка слика куће у којој је становао док је живео и радио у Земуну. Уместо технички врло рђаве слике у свечаној сали Деканата Медицинског факултета, постављена је његова нова

према фотографији израђеној у Бечу, а на позадини је додата његова биографија. У неколико прилика одржана су предавања о оцу српске хирургије и, по нашем сазнању, начињена његова до сада најпотпунија библиографија.

Бројни знани и анонимни аутори су у разним публикацијама написали прилоге о Субботићу и његовом раду. Хемофарм из Вршца је финансирао израду поста-мента и бисте Војислава Субботића испред Деканата, рад прим. др Владимира Јокановића.

Сматрајући да све наведено ипак није довољно, Секција за историју медицине СЛД-а је 21. маја 2014. године упутила детаљно образложен предлог директорима Прве хируршке клинике и Клиничког центра Србије и министру здравља Републике Србије да се Првој хируршкој клиници да Субботићево име, како је то већ урађено за осниваче института за анатомију, хистологију, физиологију и судску медицину.

Ни од једне од наведених адреса није било одговора. Да ли је стогодишњица смрти Војислава Ј. Субботића прилика да се овај предлог реализује?

Судбина породице Војислава Ј. Субботића

Војислав Ј. Субботић је био ожењен Зором Марковић (1871–1927), са којом је имао сина Ивана (1893–1973), који је студирао права у Београду, Бечу, Паризу, а завршио у Лозани (1931), где је 1936. године одбранио и докторат. Радио је у југословенској дипломатској служби и успешно обавио читав низ деликатних дипломатских задатака, био делегат у *Друшћиву народа* и пред Други светски рат је био изасланик у Лондону. Сматра се да је његова најзначајнија улога била потписивање у име краљевине *Декларације у њајлани* *Saint James* 12. јуна 1941. године, која се сматра првим кораком у оснивању Уједињених нација. Указом од

4. августа 1941. стављен је на располагање министру спољних послова, а решењем Министарског савета Владе у избеглиштву од 12. августа 1941. постављен је за краљевског делегата при Црвеном крсту САД и да обавља још неке дужности. После рата остао је у САД, у Њујорку до 1948. године поново завршио права и до смрти 1973. године на Универзитету Колумбија у Њујорку био је професор права и доживотни пот-председник Адвокатске коморе САД и функционер низа других институција. Сахрањен је у породичној гробници на земунском гробљу.

Иван Субботић се 15. децембра 1933. године у посланству у Паризу оженио Анком Гођевац (1890–1983), која се као гимназијалка удала за др Драгољуба Бајаловића, са којим је имала ћерке Катарину (1910) и Ружу (1914). Он њега се 1921. године развела, завршила 8. разред гимназије, а затим наставила студије права у Бечу и Београду, у коме је дипломирала и докторирала и била први доктор правних наука на београдском Правном факултету. Бавила се међународним правом и писала дела из правних наука, бавила се књижевношћу, новинарством, публицистиком и била истакнути борац за права жена у Краљевини Југославији и Европи. Са супругом Иваном остала је у избеглиштву, сарађивала у издгличким часописима и била предавач на више америчких универзитета. И она је сахрањена у породичној гробници Субботићевих на земунском гробљу.

Са Анком Гођевац, која је у време склапања брака имала 43 године, Иван Субботић није имао деце, чиме се породица Војислава Ј. Субботића „угасила“.

Захвалница

Израду рада помогла је Српска академија наука и уметности финансирањем пројекта „Историја српске медицине“ (Ф-23)

ЛИТЕРАТУРА

- Miljanić Niko. Doktor Vojslav Subbotić. Srpski Književni Glasnik. 1923;639–40.
- Čačković pl. Miroslav. Doktor Vojslav Subbotić. Liječnički Vijestnik. 1924;1–4.
- Milošević P. Prof. dr Vojslav Subbotić. Medicinski Glasnik. 1959; l:30–3.
- Milošević Predrag. V. Subbotić. Medicinska enciklopedija. Knj 9. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod; 1964. str. 384.
- Petrović M. Profesor Dr. Vojslav Subbotić. Srp Arh Celok Lek. 1923;25(12):537–40.
- Petrović M. O radu i životu Subotića. Srp Arh Celok Lek. 1924;26(3):111–9.
- Koen L. Naučni rad D-r Subotića. Srp Arh Celok Lek. 1924;26(3):120–7.
- Stanojević V. Dr Vojslav Subbotić. Spomenica srpskog lekarskog društva. Beograd; 1972. str. 180–1.
- Rich NM, Clagett PG, Salander JM, Pišćević S. The Matas/Soubotitch connection. Surgery. 1983;93(1):17–9.
- Gerzić Z. Vojslav Subbotić (1859–1923). U knjizi (ur. akad. Miloje Sarić). Život i delo srpskih naučnika, knjiga 1. Srpska akademija nauka i umetnosti, 1996;397–425.
- Čolović R. Sećanje: Prof. dr Vojslav J. Subbotić (1859–1923). Srp Arh Celok Lek. 2003;131(12):484–5.
- Čolović R. Od ideje do osnivanja Medicinskog fakulteta. Beograd: Medicinski fakultet u Beogradu; 2005. str. 25–31.
- Subbotić V. Izveštaj o radu Prvog sastanka srpskih hirurga 22. i 23. XII 1907. Beograd; 1908. str. 94.
- Subbotić V, Alkalaj JS. Prvi jugoslovenski sastanak za operativnu medicinu, 5, 6 i 7. sept. Beograd; 1912. str. 538.
- Čolović R. Jubilej Medicinskog fakulteta u Beogradu. Osnivanje Medicinskog fakulteta. Srp Arh Celok Lek. 2005;133(11–12):535–42.
- Čolović R. Prva planirana resekcija jetre u Srbiji. Srp Arh Celok Lek. 2017;145(1–2):95–8. [DOI: 10.2298/SARH160721020C]
- Čolović R. Otorinolaringološke i maksilofacijalne operacije u Opštoj državnoj bolnici u Beogradu pre osnivanja Klinike za bolesti uva, grla i nosa. Održano na naučnom skupu „800 godina srpske medicine“ u Soko Gradu, 6. 06. 2015. 800 godina srpske medicine. Treći sokolski zbornik. Srpsko lekarsko društvo; 2017. str. 67–78.
- Čolović R. Bibliografija dr Vojslava J. Subbotića. Presentovano na naučnom skupu „800 godina srpske medicine“ u Soko Gradu, 6. 06. 2015. 800 godina srpske medicine. Treći sokolski zbornik. Srpsko lekarsko društvo. 2017; str. 369–80.
- Čolović R. Oftalmološke operacije u Srbiji u XIX veku. Presentovano na kongresu „800 godina srpske medicine“. Drugi beogradski zbornik (ur. Vacić Z.). Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2018. str. 39–43.

20. Čolović R. Neurohirurške operacije u Opštoj državnoj bolnici u Beogradu do osnivanja Neurohirurškog odeljenja. Presentovano na kongresu „800 godina srpske medicine“. Mileševski zbornik. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2019. str. 159–75.
21. Čolović R. Operacije na krvnim sudovima na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu od 1887. do 1922. godine. 800 godina srpske medicine. Zbornik radova. Novopazarski zbornik Desetog kongresa istoričara medicine. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2020. str. 401–14.
22. Čolović R. Operacije na štitastoj žlezdi na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu do 1922. godine. 800 godina srpske medicine. Treći beogradski zbornik 2. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2023. str. 715–24.
23. Čolović R. Operacije na dojci na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu do 1922. godine. 800 godina srpske medicine. Treći beogradski zbornik 2. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2023. str. 725–34.
24. Čolović R. Operacije na grudnom košu na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu do 1922. godine. 800 godina srpske medicine. Treći beogradski zbornik 2. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2023. str. 735–41.
25. Čolović R. Šta su srpski lekari znali o povredama srca na početku XX veka? 800 godina srpske medicine. Treći beogradski zbornik 2. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2023. str. 743–7.
26. Čolović R. Hirurgija jednjaka i želuca na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu od 1887. do 1922. godine. 800 godina srpske medicine. Zbornik radova. Novopazarski zbornik Desetog kongresa istoričara medicine. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2020; str. 415–31.
27. Čolović R. Operacije na tankom i debelom crevu, retroperitoneumu i trbušnom zidu na Hirurškom odeljenju Opšte državne bolnice u Beogradu u periodu od 1888. do 1922. godine. (U štampi).
28. Čolović R. Operacije na urogenitalnom traktu u Opštoj državnoj bolnici u Beogradu do osnivanja klinike za urologiju. Presentovano na kongresu „800 godina srpske medicine“. Mileševski zbornik. Beograd: Srpsko lekarsko društvo; 2019; str. 147–58.
29. https://sr.wikipedia.org/sr-el/%D0%98%D0%B2%D0%B0%D0%BD_%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%9B (Приступљено 6. 11. 2023 у 14.45).
30. https://www.academia.edu/63445052/HOMMAGE_ANKI_GO%C4%90EVAC_SUBBOTI%C4%86_ME%C4%90UNARODNOJ_PRAVNICI_KNJI%C5%BDEVNICI_FEMINISTKINJI_I_PRVOJ_%C5%BDENI_DOKTORU_PRAVA_NA_BEogradskom_UNIVERZITETU (Приступљено 6. 11. 2023 у 14.45)

Centenary of the death of Professor Vojslav J. Subbotić, father of Serbian surgery and the first full professor of surgery of the Faculty of Medicine in Belgrade (1859–1923)

Radoje Čolović

Serbian Academy of Sciences and Arts, Belgrade, Serbia

SUMMARY

These days (December 4, 1923 according to the Julian calendar, or December 17, 2023, according to the Gregorian calendar) we mark the centenary of the death of the father of Serbian surgery, Professor Vojslav Subbotić, one of the two main founders of the Faculty of Medicine in Belgrade in 1920, one of the first (full) professors of the Faculty, the first professor of surgery, the first vice dean and the second dean, the first surgeon elected dean, founder and chair of the Surgery Department, founder and first head of the University Surgical Clinic, who held office of president of the Serbian Medical Society for a term of five years, who organized the “First Meeting of Serbian Surgeons”

(1907) and the “First Yugoslavian meeting of operative medicine” (1911), the most versatile and most widely acclaimed Serbian surgeon of all time, whose pioneer achievements in vascular surgery remained unsurpassed for decades. The famous American surgeons N. M. Rich et al. wrote the following about his achievements in their article titled *The Matas/Soubotitch connection* published in the famous journal *Surgery* in 1983: “It is ironic that nearly 40 years passed before similar successful efforts were achieved during the latter part of the Korean Conflict (1952 to 1953)”.

Keywords: Vojslav J. Subbotić; founder of all branches of surgery; Serbia